

Val valom o žalo – uz sjećanja na Tonka Maroevića

Igor Fisković

Val valom o žalo – stih je to kojim završava jedna pjesma Tonka Maroevića, a izgovorih ga ukazujući mu što se divotno zbiva u plicaku orebičke plaže onoga davnog jutra nakon što smo, Grada siti, bili skupa krenuli iz njega sa žarkom čežnjom za čistim pejzažom. Umah mi je rekao da će rečenicu posuditi jer sažima mnoštvo zajedničkih nam doživljavanja, što se sada roje poput slika nakon ljetšnjeg brzovanja: »Tonko će nedostajati ovim prostorima i ovim svjetlima, napose ljudskosti našeg prijateljstva – sa sućuti...« I to iskreno bolno ćutim danas kad nakon dužeg izbivanja na vratima njegove sobe u Institutu ne vidjeh ključić s narančastim privjeskom, znakom da je unutra te ga mogu obići razgovora radi – mahom kratkih, ali dostatnih za spasenje u spoznaji kako prijateljstvo živi usprkos prolaznosti. Svjestan da to stanje nikako ne mogu povratiti, pokušavam se zaboravu oprijeti bilješkama raskidanim poput onih žutih ceduljica kojih na istim tim vratima više nema nalijepljenih za Tonka s porukama tko ga je tražio, a on se kao promišljao kome odgovoriti, komu uzvratiti – hinio ljutnju, makar slutim da je malo koga u šutnji ostavio. Jer Tonko bijaše takav, istinski čovjekoljubiv i obazrivo predaniji drugom više nego sebi, a ljubopitljiv sa stotinama antena – da ne kažem kao »čudenje u svijetu« koji se iščaošio bez nade povrata onom desetljećima nam znanom i proživljavanom; svaki na svojoj strani ili pravcu, no s pričom uvijek u hodu, jer nikad »na kavu« nismo sjeli dok je on – svi znaju – i knjige čitao gradom koračajući. Po susretima pritom znali smo se pratiti propitujući tko što radi, pa je unatrag dvadesetak mjeseci preslušavao moje dileme oko planirane knjige te podržao najavljeni izbor metode tumačenja umjesto opisivanja, jer je u tome suglasno vidio cilj našeg rada, a vlastiti život shvaćao isključivo radnim i stvaralačkim. No iako dimenzije njegovih znanja i bujice promišljanja nisam sustizao, ne samo što sam mlađi, ipak je bilo puno tema za razmjene, tako da se na tome zasnivalo naše prijateljstvo s fokusom na Dalmaciji.

Stoga iz sjećanja na ta koračanja večeras, evo, pokušavam sastaviti mozaik možda sukladan onome koji je prozi vičniji, a lirici vještiji Tonko bio objavio na prvim stranicama *Scripta in honorem I. F. ... povodom 70-og rođendana* (Zagreb, 2015.), pod naslovom »Zavičajna ishodišta kolege i prijatelja«. A tu je iz rukoveti ishodišta koja smo dijelili naredao mnoga, te svrhom nemogućeg ispravljanja nepravde nestanka sugo-

vornika ćutim potrebu uzvratiti bez ponavljanja inog što je on prigodice ispisao.

Možda početi s jednim bizarnim događajem u Splitu kad je po nekoj buri na cestu prema Lovrincu sletio vojni talijanski avion, bez žrtava srećom – pričalo se kako se u zadnji trenutak uzdigao da ne udari autobus gradskog prometa – i dječaci su iz svih četvrti hitali to vidjeti. No dok smo prispjeli – Tonko iz bližeg Manuša, ja čak iz Špinuta – avion je nestao: mogli smo pokupiti tek poneku krhotinu aluminijske između polomljenih desetina bandera, i sve je zavila tajna. Međutim smo se mi dvojica tada prepoznali kao učenici iste gimnazije i naglo složili poći kroz vinograde do Zente ili Firula, a kad smo se našli u goloj modrini mora i neba, krenusmo zavjetrinom uz strmine do Stobreča. Nije to bez valjanog puta bilo lako (valjda kao ni danas), ali nama bijaše najvažnije hodati jer tamo je čamio – znali smo kao marni klasičari – Epetion, prva grčka kolonija u Iliriku. Ne sjećam se više što smo uopće našli i što razumjeli – smetnuo s uma to bijaše i Tonko – ali smo poznanstvo iz školskog hodnika malo produbili. Toliko da smo se zaradovali jedan drugom kad smo se opet sreli u Zagrebu na hodniku fakulteta: Tonko taman diplomiravši, a ja tek upisavši prvu godinu ne baš istog studija, pa smo se vidali rijetko. Ipak smo jedanput uz čudenje ustvrdili kako smo s razmakom godina proživjeli navlas jednaki »doček« u Zagrebu: utamničenje čitavu noć s razloga što pri sebi u obilascima kolodvora kao mjesta vraćanja u Dalmaciju nismo imali dokumente – no to je zasebna priča, davno okončana bez posljedica, pa lakše zaboravljena.

Tonko je pak postao asistentom profesora Preloga, čini mi se da nam je jedva koji seminar dospio održati, no dublje tapkajući po memoriji bolje se prisjećam jednog za njegovu osobu upadljiva momenta: hvalama kolegica s godine, naime, nije promaklo kako premladahni nastavnik iz Splita uvijek žurno, a nećujno hoda tik pored zidova, očito iz skromnosti kojom se odvajao od naših bučnosti. Dakako najglasnijih od para Dalmatinaca među desetoricom bruća uz 90-ak djevojaka, jer kako te godine nije bilo klasifikacijskih ispita, to se povijest umjetnosti bijaše zatalasala do košnji u lipnju.

Ne znam više sve daljnje ritmove i dinamike – ali pamtim Tonkovu podršku na odsječkom vijeću kod nastojanja da se formira »istraživački smjer«, ali se ta upornost izjalovila.

Nakon svih ispita morao sam još polagati i nastavnu grupu predmeta, iako se upustih u individualna istraživanja i pisanje studijica redovno ih predavajući na čitanje Tonku te od njega primao ohrabrenja. Uto se on, osim prevođenjem i svim ozbiljno književnim stvaralaštvom, sve intenzivnije bavio likovnom kritikom, pa su galerije bivale mjesta redovnih susreta, makar smo se u odnosima spram staroj – posebice dalmatinskoj baštini osjećali kao braća, tako da se bezbolno odvila smjena s kojom je on godine 1970. otišao među »slobodnjake«, a ja preuzeo njegovo mjesto revnoga fakultetskog nastavnika.

Otada već Katedra medievistike nije krila nastojanje da po njegovom primjeru ostanem u Zagrebu davajući mi ponekad i izmišljene zadatke. Jedan je takav bio revizija inventara Rizinice dubrovačke katedrale za službu zaštite, pa smo četvero prvaka sa seminara, Željka Čorak, Flora Vučetić, Guido Quien i ja, krenuli u zagrljaj gospođi Bebi Beritić. Nekako se opet nenadano zgodio susret s Tonkom – negdje oko lutanjima najprikladnijih uličica Pobjane ili Tmušaste koje ga i po imenu oduševljavahu – a uz dogovor da putujemo natrag zajedno, prvo brodom do Splita te je opet progovorila i bratska nam strast hodanja. Onda su, naime, još plovili pravi putnički, bijeli vitki brodovi paluba rastvorenih prema prostorima južnih krajolika, pa kad i noćnim vlakom još dođosmo u Zagreb, prolila se priča: jedna se od suputnica bijaše javno potužila da je putovanje do Splita zamorilo »jer su ona dvojica nametnula hodanje«, a na začuđeni upit »Pa koliko ste to danā išli?« odgovorila: »Vraga danā, sedam sati brodom, ali smo cijeli put proveli pješačeći po palubi«, iako smo mi otvorenih očiju gledali sve uokolo s užitkom i komentarom, ne dvojeći da tako prirodno rastu kunsthistoričari. A taj Tonkov zanos ozračjem vidio se još potpunijim kad sam ga pozvao da sudjeluje na stručnom putovanju sa studentima po Provansi, gdje radostima nije bilo kraja.

U međuvremenu Fakultet bijaše odlučio obnoviti staru vezu s Ravennom i na čuvene *Corse sull'arte bizantina* radi vraćanja nekako okaljanog ugleda prijavio Tonka Maroevića i Nenada Cambija, te studente Antu Rendića i mene uz uvjet da moramo položiti završni ispit. Tako je i bilo – dvojica starijih po reguli su dobili ocjenu *ottimo*, mi mlađi *molto bene*, stvorili krug kolega s raznih strana i bezbrižni krenusmo Italijom – po izboru Tonka mi dvojica u Veneciju gdje on dotad nije bio. I tad sam doživio svu osjećajnost prijatelja – pred Bazilikom sv. Marka briznuo je u plač, doslovce mi se ovjesio o rame s grčem u grlu pitajući: »Igore, reci mi zašto, zašto su oni oblikovali tolike ljepote, kako su ih uopće mogli stvoriti?« Bio sam krajnje zbunjen, da ne kažem uspaničen, svjedočeći dokle sežu čuvstva pojedinca u ravnodušnom *mundusu* u kojem je već imao prijevode Dantea za sobom, a ostao najnježnije plahoviti dječak.

Poslije je mnogošto proteklo u mijenama koje je Tonko sročio 2015. godine; putovi su nam se križali s bezbroj zгода, a nijednom nezgodom – gdje kad smo se sretali mnogo putujući, a po navadi starih odašiljali razglednice vjernosti. Potpirio ih je bez najave svojom gestom kad mi je u prvom broju časopisa *Poezija*, koji se latio uređivati, posvetio jednu dužu pjesmu. Stihovi pak zbore o trudu i zanosu pisanja knjige *Reljef Petra Krešimira IV.* u njegovu intimnom, a opet znalačkom doživljavanju, jer je prepoznavao iscjeđivanje istine i koliko su interpretacije važne. A ganuo me i prije u jedno predljetno kad mi je, znajući da odlazim u Orebiće, donio kući dvije knjižice da ih čitam misleći na njega, te mu ih ujesen vratim. Bili su to Rilkeovi *Zapisci Maltea Lauridsa Briggea* i Novakov *Izgubljeni zavičaj* – što reče: njemu upravo najdraže i dostojne posudbi bliskima... dok srce ne prestane kucati te muk zavlada tako da više nikad neće čuti kako »ptice zorom polude...«